

Володимир ГРАБОВСЬКИЙ

МІЖМИСТЕЦЬКИЙ ПОЛІЛОГ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

Рецензія на книгу: *Горболіс Л. Міжмистецькі контакти літературного тексту.*

Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 312 с.

Одній із найусеосяжніших царин гуманітаристики в цивілізованому світі — літературі — властиве взаємопроникнення, широке використання інших сфер, засобів інших мистецтв. У 2021 р. в Сумах вийшло друком вагоме дослідження Лариси Горболіс «Міжмистецькі контакти літературного тексту», у якому, наголошуючи на актуальності розвитку нашої гуманітарної науки, авторка слушно зазначає, що «не зникає потреба говорити про комплексне дослідження художніх явищ у літературі, музиці, живописі, хореографії...» (с. 18). Такі дослідження міжмистецьких взаємин у європейській, світовій спадщині мають тривалу і продуктивну історію. В українській культурі, що довго перебувала під гнітом колоніалізму, чужих ідеологічних доктрин, тим паче назріла гостра потреба виходити на широкі простори всеосяжного мистецького охоплення буття.

Свою увагу авторка зосереджує на творчості українських майстрів слова минулого й сучасності, що «мандрували» стежками різних мистецтв. Крім хрестоматійно відомих імен, у цю зв'язку потрапили також і молоді автори ХХІ ст. Різні письменники — В. Стефаник, Леся Українка, М. Черемшина, О. Довженко, Б.-І. Антонич, М. Яцків, М. Жулинський, В. Корнійчук, І. Роздобудько, П. Ар'є, Т. Сидоренко, Ю. Іздрик — різні стилі, уподобання, характер письма, здобутки... Глибини інтермедіальності досліджені достатньо уважно та ґрунтовно. Зрештою, види мистецтв віддавна класифіковані за рівнем побудови, засобами, «розміщенням» у часі і просторі. Відповідно й у Л. Горболіс різні типи зв'язків літератури й мистецтв — від інтерпретації та відтворення певної історії, опису окремих творинь мистецтва, їх літературних перетворень до використання тих чи тих технічних прийомів та медіальних інтерпретацій. Переплітання, перехрещення, багат шаровість у мистецтвах, за твердженням авторки, віддзеркалюються в літературних текстах, у яких не минаються тенденції модернізму чи постмодернізму.

Зосереджуючи свою увагу саме на втіленні в українських творах засобів інших мистецтв у найширшому діапазоні, Л. Горболіс не му-

сила зупинятися на особливостях цих мистецтв, стилю певного письменника. Окремі міжмистецькі вияви так чи так екстраполюють у бік розширення характеристики стилю літератора. Так, у новелістиці Василя Стефаника дослідниця вивчає кінематографічні параметри, хоч у нього можна помітити чимало елементів взаємовпливів інших видів мистецтв. Новелу «Камінний хрест» авторка вважає чудовим зразком кінематографічного втілення саме тому, що у своїй творчості письменник зумів передбачити віддзеркалення в слові різних мистецтв і серед них — мистецтва кіно. Нове мистецтво «рухомих зображень», що у світовому вимірі ХХ ст. знайшло геніальні зразки, у добу В. Стефаника, звісно, лише підступало до своїх вершин.

Інші нюанси тандему «література — кіно» авторка розгортає в статті «Земля Довженка: фільм, кіноповість, музичний супровід від “ДахаБраха”». Якщо в матеріалах про кінематографічні параметри новели «Камінний хрест» В. Стефаника дослідниця стисло згадує про фільм режисера Л. Осики, побудований за новелою, то до аналізу фільму письменника-режисера О. Довженка додана характеристика музичного супроводу сучасного фолк-рок гурту «ДахаБраха». Фільм О. Довженка вийшов у світ 1930 р. і невдовзі був заборонений тоталітарною владою. Аж у 1958 р. поновлений до показу в Європі на міжнародному референдумі кінокритиків у Брюсселі, де отримав світове визнання. Лише в сучасному проєкті ХХІ ст. фільм повертається до життя в оригінальній енергетиці музики українського гурту, що, на думку Л. Горболіс, допомагає «відчувати, розуміти й транслювати образ землі музикою» (с. 193).

Знаходячи в українських текстах відлуння чи не всіх мистецтв, їх своєрідне віддзеркалення, авторка не минає хореографію. У цьому контексті в монографії проаналізовано літературно-танцювальні «коди» Михайла Яцкова та Володимира Корнійчука. Дослідниця виразно наголошує на увазі українських письменників до межових ситуацій у психології людини, її емоцій, переживань. Звичайно, це стосується не лише доби першої половини ХХ ст. (В. Стефаник, М. Яцків та ін.), а й сучасних майстрів слова. Різні види мистецтва стають у цьому сенсі необхідним матеріалом. Творчості В. Корнійчука пощастило в монографії бути розкритою у двох зіставленнях: «література — музика» і «література — хореографія». Це стає зрозумілим, коли читач дізнається, що В. Корнійчук від початків своєї творчості й дотепер виявляє себе як хореограф, музикознавець, театрознавець, додає, ще й багатолітній головний редактор «Української музичної газети» і журналу «Музика».

Підрозділ монографії «література — малярство» відкривається статтею «Суголосність художніх світів закоханих у життя українців (порівняльний аспект творів Б.-І. Антонича і М. Примаченко)», яка вперше була опублікована ще в 2012 р. У цьому підрозділі вміщено ще одну статтю про малярство і його відображення в літературі — «Творчий портрет художника в повісті Тетяни Сидоренко “Ольга, дружина Пікассо”», в якій метою письменниці стало «художньо відтворити вісімнадцятирічне родинне життя іспанця Пабло Пікассо й українки Ольги Хохлової» (с. 283). Небуденні факти життя двох постатей у повісті знайшли відображення в різних гранях творчості всесвітньовідомого мистця, який у низці своїх полотен, крім іншого, увіковічнив образ коханої дружини.

Література (мистецтво слова) і музика (мистецтво звуків) у сприйнятті пересічних людей можуть чудово існувати, сказати б, не перетинаючись, тим паче в добу інформаційного «океану», що заливає свідомість найдоступнішими засобами в глобальному контексті. Не зупиняючись на останньому факті, варто зосередити думку саме на давніх, можливо, історичних традиціях письменства і музики, присутніх і не припинених в культурі цивілізованих держав. Щодо літератури, то це стосується насамперед того факту, що важко увявити собі музику без наскрізного словесного «оточення»: музична література, теорія музики та цілий комплекс інших предметів чудово сусідять. І більше того — професійне становлення музиканта неможливе без літератури.

Майстерно і зі знанням справи написані літературні твори про музику як особливу сферу духовності, психології людини користуються значною увагою. Звертаючись до «наших берегів», можна висловити припущення, що в українській літературі ще багато можливостей щодо відкриття незнаних лакун і заповнення білих плям на цю тему. Де літературні твори, присвячені видатним українським музикантам недавнього (чи давнішого) минулого — Д. Бортнянському, О. Кошицю, М. Антоновичу та багатьом іншим, чиї драматичні життєписи просяться на мистецьке втілення в красному письменстві?

Серед музичних дискурсів дослідження є стаття про роман «Прилетіла ластівочка» Ірен Роздобудько, присвячений видатному представнику музичного мистецтва України Миколі Леонтовичу. Відзначаючи окремі моменти життя композитора трагічної долі, услід за письменницею авторка коментує, серед іншого, образний зміст твору — всесвітньовідомого «Щедрика», який у світі тепер фігурує як «Carol of the Bells».

Зчитування музики природи, людських практик (фольклору), традиційних звичаїв (обрядів), також вловлювання / відчуття звуків нечутних, тобто витончених вібрацій душевних переживань, Л. Горболіс уважно спостерігає в новелі Марка Черемшини. Музичні відлуння його прози дослідниця аналізує у двох статтях. Спираючись на аспекти творчості цього письменника, вивчені та проаналізовані гроном українських науковців недавнього минулого і сучасності, Л. Горболіс акцентує на винятковій ролі фольклору, звернення до якого було вкрай органічним у майстра. Важко не погодитися з думкою про те, що саме ритм є однією з первісних основ фольклору, а сам М. Черемшина в «Автобіографії» зазначив, що не займався збиранням народної творчості, а сам був носієм фольклору, бо глибоко знався на культурі свого народу.

Творчість М. Черемшини... це випробуваний часом зразок *поводження* з фольклором (зокрема, з ритмом), — *щоб бути європейцем* і творити велику національну літературу, писати так, щоб творчість живила українську ментальність, утверджувала непроминальну національну ідентичність (с. 80. Письмівка авторки. — В. Г.).

Водночас ця творчість — «яскравий приклад активного залучення музики» (с. 98).

Роман Миколи Жулинського «Акордеон» цікавий з різних поглядів. Відомий літературознавець у своєму шестичастинному творі зобразив, очевидно, деякі моменти автобіографічного характеру. «Майже роман» — так означає його письменник у всіх частинах музичними термінами, змістовно-іронічно маркує різні емоційні стани головного героя. Головне ж, як влучно визначає Л. Горболіс, у творі М. Жулинського присутня широка музична палітра в найрізноманітніших виявах: поряд із акордеоном «звучить» орган; згадується низка знакових українських пісень; головний герой не лише обізнаний із мистецтвом відомих українських співаків, а й сам складає пісенні мелодії. Усе це творить атмосферу «вчувань непересічних і обдарованих українців у музику і гармонію Всесвіту» (с. 136).

Монографія Лариси Горболіс містить чимало відомостей із проблем різновекторних контактів української літератури з іншими мистецтвами. Обширне залучення студій із народознавства, філософії, культурології, психології тощо допомогло дослідниці глибоко проникнути в розуміння літературного твору різних авторів.

Отримано 25 червня 2022 р.

м. Дрогобич